A KŐFARAGÁS

Magyar baka szobra

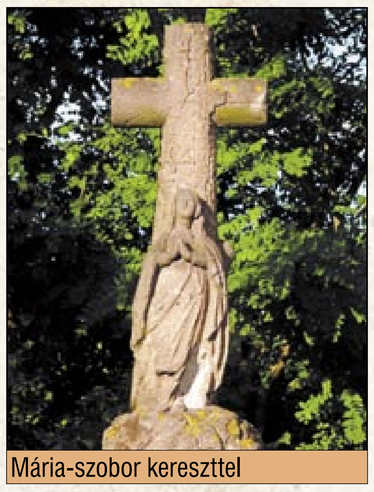
Mária-szobor kereszttel

Nem könnyű feladat – akár a felsorolás szintjén is – számba venni, hogy mi mindenre használták fel a Bükkalja falvainak lakói a helybeli követ. Sajátos kővilág az, amelyben a Bükkalja falvai, így Demjén is éltek. A kőfalú házak, azokhoz csatlakozó kőkerítések, barlanglakások és tufába vájt pincék, a patakokon és árkokon átívelő kőhidacskák, sírköves temetők, út menti feszületek, kőpadok – mind-mind sajátos, szinte mediterrán hangulatú – kővilágot idéznek. Fontos anyaga volt a falu tradicionális kultúrájának a kő. S ahogyan az erdővidékek lakói mesterei voltak a famunkáknak, s szinte mindent el tudtak készíteni fából, hasonlóan volt ezen a tájon a kővel. Az itt élők számára a kő nem merev, rideg, nem barátságtalan ásványi anyag, hanem sajátosan élő, alakítható, mobilis, variációgazdag élettér szerves része. S engedelmes, mert az itt élők ismerik, tudnak bánni vele.

A kőfaragás eszközei

A kőfaragáshoz használt szerszámok lényegében azonosak az iparos kőfaragók és a paraszt specialisták használatában, bár az iparosok általában finomabb és – formákban, méretekben – változatosabb eszközanyaggal rendelkeztek. A nagyoláshoz még a faragás során is igénybe vették a hegyes csákányt, a nagyoló csákányt és a tisztázó csákányt. Ekkor azonban már nagyobb szerepet kap a fogas balta (krengli), a fogas véső (salér), a különböző méretű és formájú vésők (srógy-, holker-, nút- és keskenyvéső), majd a sima felület végső kialakításánál a szemcséző kalapács (stockhammer) különböző formái. A vésőkkel végzett munka elengedhetetlen tartozéka a bunkó, fabunkó. Ezenkívül léc, vezérléc (a sík kialakításához), vízmérték és különböző smirglikövek, csiszolókövek alkotják a kőfaragó legalapvetőbb felszerelést. A szerszámok zömét a XX. században már városi üzletekből (főleg Egerből) és szerszámlakatosoktól szerezték be, néha azonban a helybeli kovács is elkészített egy-egy darabot. A szerszámok javítását általában maguk végezték.

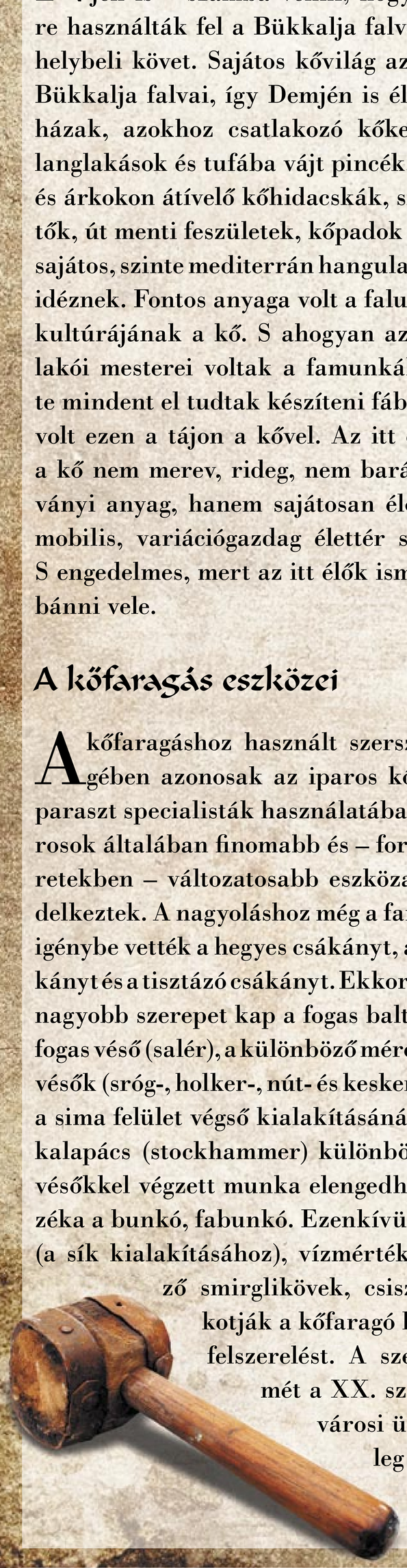

Kőfaragó eszközök

Önálló műhelyépülettel régen csak a legnagyobb kőfaragók rendelkeztek, többségük csak az udvaron, esetleg a szín, fészer alatt faragta a követ. A kőtömböt két kisebb kőre vagy fabakra emelték, azon igazították. A kő mozgatásában, emelésében a családtagok segítettek, akik általában részt kaptak az egyéb műveletek elvégzésében is. A fiúgyerekeket fiatalon befogták segíteni, de munkát kapott a feleség is. A férfi durván megfaragta a követ, a csiszolást a smirglikövekkel gyakran a család végezte el. De besegítettek a kő tömítésébe is: cementtel tömték be, húzták be a kő pórusait. Ehhez a cementet a kőről lecsiszolt kőporral keverték össze. A kőfaragók azt vallják, hogy az asszonynak mindig nagy szerepe volt abban, hogy a kőfaragó családja mire jutott: az erős asszony, aki odaállt a férje mellé, s ha kellett megemelte a követ, biztosítéka volt az előrejutásnak.

Nagyeresztvényi kőfejtő

A demjéni kőfaragók egyik legfontosabb terméke a sírkövek és a szobrok voltak. A sírkövek anyaga általában a legjobb minőségű kő volt. Egyes faragók azonban ügyeskedtek az anyaggal, s puhább, gyengébb minőségű anyagból is faragtak sírjelet. Ezek a kövek azonban sokkal romlékonyabbak voltak. A sírkőhöz 110–180 cm hosszú, 50–60 cm széles és vastag kőtömböt igyekeztek kitermelni. A lenagyolt tömböt otthon a pankra tették. A kő megmunkálását a sírkő hátával kezdték: ott alakították ki az első sík felületet, amelyhez a többit igazították. A kő sima felületének kialakítása több szakaszban történt, a durva bányanyomok eltüntetésétől a silc kiképzéséig. Először a fogasvésővel nagyolták meg a követ, majd a különféle vésőkkel simították tovább (srópolás, obcengolás). Aztán felcsákányozták, lekrenglizték, a szemcséző kalapáccsal felstokkolták, végül a csiszolókövekkel simították le. A munka közben a léccel folyamatosan ellenőrizték a lap síkját, valamint vinklivel az oldallapok merőlegességét. Vigyázni kellett, hogy a felület sem puklis (domború), sem hólos (homorú) ne legyen.

A hátsó laphoz hasonlóan alakították ki a többi oldal felületét is. A sírkő formáját a sima felületre rajzolták rá. A két oldal szimmetriáját úgy biztosították, hogy az egyik oldal hajlatainak, íveinek kialakítása után kartonlapra rajzolták rá azokat, s úgy fordították át a másik oldalra is. A kő eleje, a kiválasztott mintával mindig utoljára készült el. A különböző alakokat, díszítményeket ceruzával itt is megrajzolták a kőre, s csak azután faragták ki a vésővel. Voltak azonban olyan, gyakran alkalmazott díszítmények, amelyeket rutinszerűen is megfaragtak, előrajzolás nélkül. Egy sírkő kifaragásához – méretétől és díszítettségétől függően – 2–7 nap volt szükséges.

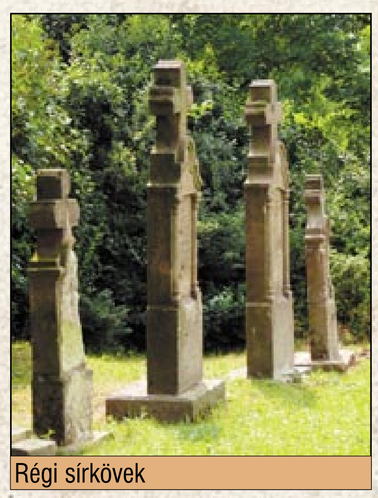
Régi sírkövek

Kőből faragott rózsáskosár

A sírkövek szövegét előre megbeszélték a megrendelővel. Általában már ismert szövegeket kértek, de a faragók a távolabbi temetőkben is lejegyezték a számukra ismeretlen feliratokat, s aztán maguk is azzal bővítették kínálatukat. A nagyobb mesterek a feliratokat arra specializálódott faragókkal készíttették el. A betűvéséshez finomabb eszközök kellettek. A betűk megrajzolásához sablont nem használtak, hanem a betűk száma szerint elosztott felületre ceruzával, kézzel rajzolták elő azokat. A betűformákhoz használatban voltak mintakönyvek.

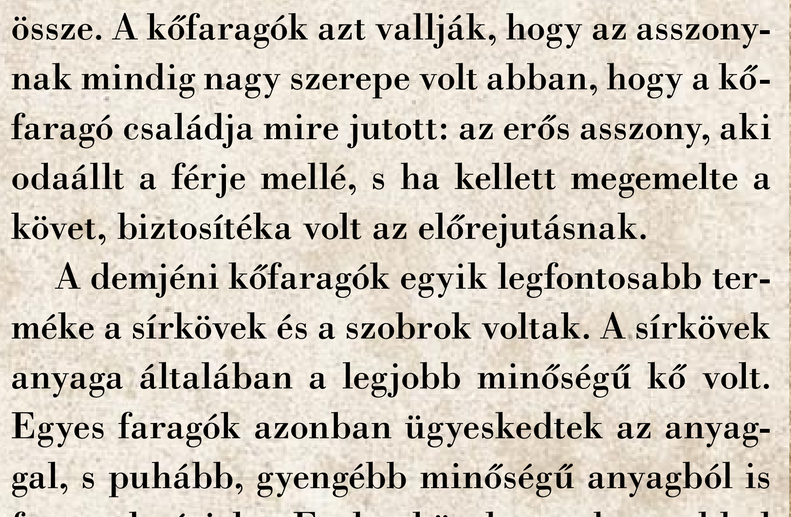
Kőfaragó munka közben

Készítette az Együtt Demjénért Alapítvány, Demjén Község Önkormányzata

www.demjenkozseg.hu

és a Kaptárkő Természetvédelmi és Kulturális Egyesület

www.kaptarko.hu

A település a Bükkaljai Kő-út tagja

bukkalja.info.hu

Készült a Norvég Civil Támogatási Alap finanszírozásával